

логіона 1698, Октоїху 1699 рр. Майже всі вони мають характерну документальну подробицю - зображення мощовика у нижньому відділку ікони.

Підсумовуючи наші спостереження, можна прийти до наступного висновку. Храмова ікона Успіння, що зберігалася в Успенському соборі, багато разів копіювалася протягом існування Києво-Печерської лаври. Її списки з плином часу заміняли один одного і подекуди вважалися чудодійними. Однак лише Богородичний образ, що був виготовлений у XVII ст. (чи ближче до другої половини цього століття) і заступництву якого приписували ратний тріумф над турками в 1677 р., стали ототожнювати з славетною печерською реліквією XI ст. Збудженій уяві було досить легко ототожнити політичні реалії української Руїни з добою раннього візантійського середньовіччя і пригадати заступництво влахернських святинь під час нападу на Константинополь "нечестивих агарян". Вважаємо, що саме ці асоціативні враження й дали нагоду звернутися до старовинної легенди з Печерського патерика про чудодійний богородичний образ. Відтоді лаврська ікона Успіння XVII ст. стає своєрідною спадкоємицею своєї давньоруської попередниці, переймаючи на себе всі її чудесні відзнаки та знамення.

Безцінна пам'ятка українського малярства XVII ст. потребує подальшого скрупульозного вивчення.

Ж.Г. Арустамян

Музей Історичних Коштовностей України

ВИДАТНИЙ ТВІР КИЇВСЬКОГО МАЙСТРА ХІХ СТОЛІТТЯ З КЛЕЙМОМ "И.Я." У ЗІБРАННІ МУЗЕЮ ІСТОРИЧНИХ КОШТОВНОСТЕЙ УКРАЇНИ

Серед нечисленних творів київських майстрів ХІХ століття, які зберігаються в експозиції музею, привертає увагу срібна шата до ікони "Успіння Богоматері". Судячи з напису, який виконаний на її рамці, вона була створена в 1876 році для прикраси чудотворної ікони, що знаходилася над царськими вратами в Успенському соборі Києво-Печерської лаври.

Проте з письмових джерел відомо, що ця монастирська реліквія - високохудожній і цінний твір, виготовлений з коштовних металів і прикрашений численними вставками з дорогоцінних каменів, не зберігся до нашого часу. Під час

вилучення церковних цінностей шату зняли з ікони і передали в спеціальну комісію. Намагаючись її врятувати, віруючі зіб-
рали діаманти вагою в 14 карат. Проте цих коштовностей не
вистачило, тому що комісія оцінила шату до ікони “Успіння” в
суму 62 550 карбованців золотом. Доля цього предмета нам
невідомо, ймовірно, що його продали за кордон (3).

При дослідженні фондової збірки Музею історичних кош-
товностей України було виявлено декілька срібних шат ХІХ
століття, які були виготовлені київськими майстрами до ікони
“Успіння Богоматері”. На цих виробках релігійного мистецтва є
напис, котрий свідчить про те, що вони теж призначалися для
прикрашення чудотворної ікони, яка знаходилася над царськи-
ми воротами в лаврській соборній церкві. Письмові документи
знайомлять з інформацією про те, що подібні срібні шати на
ікони з “Успінням Богоматері” спеціально виконували київські
сріблярі для підносних ікон, які вручалися російським царям, їх
почту і знатним вельможам під час відвідування Ки-
єво-Печерської Лаври.

Зображення сюжету “Успіння Богоматері” виникло у віза-
нтіїському мистецтві під впливом фольклорних уявлень, які
найшли відображення в апокрифічних сказаннях III-IV століть.
Джерелом для виконання композиції “Успіння” послужили
літературні редакції сказань, підготовлені Іоанном Богословом
і Мелітоном Сардійським. В своїх творах вони описують події,
що сталися через три дні після смерті Богоматері. Апостоли, які
знаходилися біля її ложа побачили як Христос прийняв душу
Богоматері і вона з’єдналася з тілом (4).

Композиція з зображенням “Успіння Богоматері” була дуже
популярною в релігійному мистецтві багатьох християнських
країн і набула поширення в українському іконопису.

В основу композиції срібної шати до ікони з клеймом
майстра “И.Я” покладено іконографічний тип “Успіння Бого-
матері” з 12 апостолами. В центрі зображена Богоматір, яка
лежить на смертному ложі, прикрашеному виразним квітковим
орнаментом. Посередині виконано напівфігуру Христа, який
тримає в руках душу Марії у вигляді сповитої дитини. Над
головами Богоматері і Христа прикріплені накладні позолочені
вінця з крупними вставками стразів. Обабіч від ложа зображені
дві групи апостолів.

Дана сюжетна композиція завершується на задньому плані
двома будинками з простими кубічними формами і з чітко
позначеною черепицею. Рамка виробу декорована карбованим

візерунком з листя, рельєфними розетками, розміщеними в кутах. Знизу у гладенькій рамці виконано різний напис: "Изображение чудотворного образа Успения Пресвятой Богородице иже обретается в Киево-Печерской лавре над царскими вратами". На срібній шаті до ікони "Успіння Богоматері" є одна іконографічна особливість, яка відрізняє її від ранніх іконографічних типів. Так, ліворуч від ложа зображено евангеліє (5).

З письмових джерел відомо, що воно прикривало дерев'яну основу ложа, де знаходилися мощі сімох мучеників, які Богоматір передала грецьким будівельникам у Влахернському храмі, для того щоб вони поклали їх у фундамент Успенської церкви в Києві під час її будівництва.

Срібна шата до "Успіння Богоматері" виконана в 1876 р. На її рамці видбиті клейма: київського пробірного майстра і срібляра з ініціалами "И.Я" в прямокутному шитку. Шата відрізняється ясним художнім задумом, виразною пластикою, цікавим образно-структурним рішенням і високим рівнем виконання.

Цей видатний твір викликає певний інтерес до невідомого талановитого срібляра з ініціалами "И.Я", який працював у Києві в 1876 році.

В книзі М.М.Постникової-Лосевої, Н.Г. Платонової, Б.Л.Ульянової "Золотое и серебряное дело XV-XX ст." (6) клеймо "И.Я." визначено як клеймо київського майстра срібних справ Івана Ярошевського.

В монографії "Українське золотарство XVI-XVIII ст." М.З.Петренко згадує прізвища трьох київських золотарів - Івана Ярошевського, Івана Яроша, Івана Ярославського, які у ХІХ столітті входили до складу київського срібного цеху (7). Виникає питання, хто з них був автором срібної шати до ікони 1876 р. ?

Оскільки в науковій літературі відсутня інформація про їх діяльність, слід переглянути архівні джерела ХІХ століття і розглянути матеріали, що стосуються кожного з вищезгаданих майстрів.

Документи київського срібного цеху знайомлять нас з даними про те, що Іван Ярошевський працював у Києві в 20-30-ті р.р. ХІХ століття. Незважаючи на те, що в ревізських сказках і списках майстрів цього цеху зустрічаються прізвища Івана Ярошевського, Івана Ярошенко, справа йде про одного і того ж майстра, ім'я якого було записано в різних документах неод-

наково (8). Порівнюючи ревізські списки першої половини ХІХ ст. можна побачити, що зрідка такі випадки мали місце.

Оскільки творча діяльність Івана Ярошевського проходила лише в першій чверті ХІХ століття, виникає висновок, що він не міг бути автором срібної шати до ікони 1876 р. Імовірно, що виконавцем даного твору був інший київський золотар, який працював у Києві в 70-ті роки ХІХ століття.

Архівні і письмові документи першої чверті ХІХ століття знайомлять нас з ім'ям ще одного майстра, якого зарахували до складу київського срібного цеху. Це Іван Ярославський.

М.З.Петренко помилково вважав його померлим у 1822 році. Насправді, письмові джерела свідчать про те, що в 1832 р. він працював підмайстром у Федора Михайловського, а згодом відкрив власну майстерню. Завдяки заповіту свого батька, київського срібляра Василя Ярославського, стало відомо, що він залишив Івану 190 ювелірних інструментів, котрі знаходилися в його будинку (9). Цікаво, що в 1821 році, після смерті Василя Ярославського в його майстерні крім інструментів були знайдені невеликі злитки з дорогоцінного металу, різноманітні заготовки до золотарських виробів, (срібні обідки до ікон у кількості 120 шт.), а також 15 золотих і 28 срібних кілець, 20 срібних хрестиків, мідні і срібні дукати, шість пар золотих сережок, 11 пар незакінчених сережок, 23 алмаза, три топази, маленькі рубінчики в срібній оправі, чоловічі персні-печатки, тощо (10).

Перелік асортимету ювелірних виробів і сировини, знайдених в будинку Василя Ярославського, дає підставу вважати, що вони були зроблені власником майстерні і призначалися для продажу.

Серед матеріалів міського архіву, присвячених Василю Ярославському, залишилася цікава доповідна, підписана Іваном Кравчевським, опікуном дітей померлого, в якій він скаржить на Івана Ярославського. З цього документу стало відомо, що 20 річний Іван, отримавши у спадщину будинок свого батька, почав здавати квартири в найом і завдяки отриманим грошам провадити життя в розвагах. У відповідь на скаргу Кравчевського магістрат направив наказ київському срібному цеху про проведення для Івана Ярославського належного іспиту на знання золотарського ремесла. Цехове керівництво вирішило провести його в майстерні талановитого київського срібляра Самсона Стрельбицького. Проте, Іван Ярославський вирішив не брати участь в цьому іспиті. Він, як це стало відомо з

письмових джерел, несподіванно покинув Київ і почав служити статським канцеляристом в Острі (11).

Мабуть, його кар'єра була невдалою і тому Іван Ярославський повернувся у Київ. У 1831 р. його прізвище зустрічається в іменному списку майстрів київського срібного цеху (12).

Архівні документи інформують нас про те, що Іван Ярославський продовжив навчатися золотарському ремеслу і з цією метою у 1832 році підписав контракт з майстром срібних справ Федором Михайловським. З цього документу стало відомо, що його прийняли підмайстром строком на шість місяців з оплатою 90 карбованців. Текст контракту дає підставу вважати, що на той час Іван Ярославський знаходився в скрутному фінансовому становищі і тому позичив у господаря майстерні 20 карбованців за рахунок майбутньої платні (13).

У зв'язку з тим, що пізніше на цехових документах зустрічається підпис "майстер срібних справ" Іван Ярославський, можна зробити висновок, що його зятягнуте навчання закінчилося і він став майстром. Проте, відсутність необхідної інформації про його творчу діяльність за 1840-1860 р.р. (згадки про контракти на виконання ювелірних виробів, навчання учнів і підмайстрів) свідчить про те, що цей майстер, імовірно, виконував по усній домовленості мешканців Києва також дрібні прикраси - сережки, персні-печатки, дукачі як це робив його батько.

За свідченням цехової документації за 1852 р. Іван Ярославський мав трьох синів: Івана (10 років), Костянтина (3 р.), Кирила (1 р.). Виходячи з цих даних можливо зробити припущення, що старший син Івана Ярославського, Іван народився 1842 року.

Архівні джерела підтверджують, що він був майстром золотих і срібних справ. Відомо, що у 1863 р. Іван Іванович Ярославський отримав ремісниче свідоцтво за № 62 (14). Воно надавало йому право займатися золотим і срібним ремеслом у Києві; відкривати власну майстерню і наймати робітників і учнів. Крім того, він мав промислове свідоцтво під № 302, яке дозволяло йому продавати свою продукцію. У зв'язку з вимогами Ремісничої Управи майстри київського срібного цеху поновлювали такі документи щорічно.

В офіційних звітах, підписаних Іваном Ярославським, є деякі розбіжності відносно дати відкриття майстерні. В документах обласного архіву зустрічаються дані, що стосуються її організації - 1861 р., 1863 р. і 1864 р. (15).

З документів стало відомо, що майстерня знаходилася у власному дерев'яному будинку на Андріївському узвозі 21 (в деяких звітах вказується будинок №19). Страхова вартість його досягала 5000 карбованців.

Завдяки книгам записів підмайстрів і учнів до складу київського срібного цеху залишилися відомості, що в майстерні Івана Ярославського працювали підмайстрами Костянтин Болсуновський (1863 р.), Федір Шибинський (1869), Антон Войченко, Василь Чернявський, Яків Тушинський, Андрій Хиврський (1867), Федір Гороль, Іван Мешеряков (1879 р.), Хритенко (1879 р.); учні - Кирил Ярославський, Іван Дроздов (1866), Семен Куцувалов (1868), Кирил Лощенков (1869), Іпатій Мешеряков.

За даними 1883 р. майстерня працювала протягом 274 днів, крім вихідних і святкових. На виробництві було зайнято вісім підмайстрів і п'ять учнів. Для виготовлення ювелірної продукції було перероблено 10 пудів срібла 84 проби; 3 фунта золота 56 проби і 25 пудів міді. З цього металу робітники виготовили 200000 срібних предметів, 600 золотих, 100000 мідних.

Документи знайомлять з тим, що в майстерні Івана Ярославського винонували хрестики, образки, кільця, які збували у Києві богомольцям з різних губерній Російської імперії. Випуск значної кількості ювелірної продукції здійснювався завдяки різноманітному технічному обладнанню. Згідно звіту Івана Ярославського в його майстерні знаходилося 3 ручних преси, 200 гравірувальних штампів, 100 сталених прирізок, 3 верстати для вальцювання, 2 молотка (16).

Звіт за 1884 р. свідчить про те, що майстерня Івана Ярославського зазнала збитку до 1000 карбованців. Це сталося тому, що нові форми для гравірувальних штампів і валів були зроблені з недоброякісної сталі, яка часто пошкоджувалася і ламалася (17).

1885 р. Іван Іванович Ярославський помер. Майстерню золотих і срібних справ очолила його дружина Ксенія Ярославська. На той час в майстерні працювали 4 дорослих робітника і 3 малолітніх учня у віці 16 років.

На протязі 1885 року вони виготовили серію срібних хрестиків на суму 7488 карбованців, золотих на - 818 карб.40 коп.; бронзових - на суму 450 карб.

За оцінкою Ксенії Ярославської той рік був не зовсім владним, тому що майстерня зазнала певного збитку. Це сталося

внаслідок того, що в лютому 1885 р. аферисти викрали продукцію на суму 350000 карб.

Цікаво, що звіт за 1885 р. підписав завідуючий виробництвом Йосип Хомич Ребенко, який раніше працював підмайстром у Ксенії Ярославської. Під його керівництвом протягом десяти років продовжувалося виробництво хрестиків, кілець і образків. Пізніше Йосип Ребенко почав працювати самостійно і відкрив власну майстерню (18).

Судячи з документів за 1894 р. виготовлення культових предметів за деяким показником досягло рівня 1883 р., коли був живий Іван Іванович Ярославський - засновник цього невеликого ювелірного підприємства. За даними 1894 р. майстерня опрацювала 2,08 фунта золота, 9 пудів срібла, 30 пудів міді і за продаж ювелірних виробів отримала 10181 карб. 84 коп. (19).

Звіт за 1886 р. свідчить про те, що кількість робітників в майстерні значно збільшилася. Знаменно, що з цього часу в майстерню стали залучати жінок для виконання деяких видів золотарської роботи. Згідно з документами там працювало 11 чоловік і 4 жінки.

Дані звітів за 1887-1890 р.р. знайомлять нас з тим, що майстерня Ксенії Ярославської успішно працювала і збільшувала випуск ювелірної продукції, яку реалізовували у Києві. Як свідчать архівні матеріали, сировину для виготовлення товарів періодично закупали у постачальників в Києві або в різних містах Російської імперії.

Оскільки в архівних документах немає точної дати закриття майстерні Ксенії Ярославської, то можна припустити, що це сталося у 1895 р., коли вона в останній раз згадується в списках київських майстрів золотарської справи.

Аналіз письмових джерел ознайомив нас з цікавою інформацією про творчу діяльність родини Ярославських, яка з кінця XVIII ст. і протягом XIX ст. працювала у Києві, створюючи різноманітні ювелірні і культові вироби. Прізвища Василя Ярославського, його сина Івана і онука - Івана Івановича Ярославського стали відомими серед інших київських майстрів срібного цеху.

У XIX столітті Пробірна палатка встановила правила таврування ювелірних виробів з дорогоцінних металів відповідно до яких майстри позначали свої твори двома або трьома літерами у щитках різної форми, котрі відповідали їх ініціалам - імені і

прізвищу. Виходячи з цього, клеймо на срібній шаті з літерами "И.Я." можна ідентифікувати як клеймо Івана Ярославського.

З архівних даних відомо, що у другій половині ХІХ століття у складі київського срібного цеху працювало тільки два срібляра з однаковими іменами і прізвищами. Це Іван Васильович Ярославський і його син Іван Іванович Ярославський.

Проте досі не знайдені письмові джерела, які інформують про виробничу діяльність Івана Васильовича Ярославського і виконання ним культових предметів у 70-80-ті роки ХІХ століття. Зіставлення дати його народження (1800 рік.), з датою створення срібної шати до ікони "Успіння Богоматері" (1876 р.) дають підставу для ствердження, що Іван Васильович Ярославський за віком не міг бути її виконавцем. Архівні матеріали підтверджують, що складна і небезпечна робота майстрів з шкідливими для здоров'я матеріалами впливала на термін їх життя, якій звичайно тривав лише 50-60 років.

В той же час аналіз звітів його сина - Івана Івановича Ярославського надає можливості зробити припущення, що саме цей відомий срібляр, засновник ювелірної майстерні, яка спеціалізувалася на виготовленні предметів культового призначення, був автором срібної шати до ікони "Успіння Богоматері".

В подальшому, розшуки документальних джерел і зіставлення їх з речовими матеріалами ХІХ століття, які позначені клеймом "И.Я." дозволять нам зіставити це клеймо з прізвищем Івана Івановича Ярославського і більш повно уявити картину його творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника КПЛ, А-1285, Арк.2.

2. Труды VI Археологического съезда в Одессе. Т. II. - Одесса., - 1888. - С.192/Кирпичников А.И. "Успение Богородицы в легенде и искусстве./

3. Архів Національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника.

КПЛ, А-1285, Арк.2.

4. Труды VI Археологического съезда в Одессе. т. II. - Одесса., - 1888. - С.192/Кирпичников А.И. "Успение Богородицы в легенде и искусстве./

5. Киево-Печерский патерик по древним рукописям в переложении на современный русский язык Марии Викторовой.- Киев.,- 1908.-С.43.
6. Постникова-Лосева М.М., Платонова Н.Г., Ульянова Б.Л. Золотое и серебряное дело XV-XX вв.-М.,-1983.-С.166.
7. Петренко М.З. Українське золотарство XVI-XVIII ст.-К.,1970.-С.196.
- 8.Державний архів міста Києва (ДАМГК, Ф.337, ОП.1, Спр.17, Арк.113)
- 9.там же Ф.1, Оп.2, Спр.952, Арк.101.
- 10.ДАМК, Ф.,1 ОП.1, Спр.951, Арк.66, 143.
- 11.Там же, Арк.105.
- 12.Там же Ф.337, Оп.1, Спр.38, Арк.42.
- 13.Там же, Ф.337, Оп.1, Спр.46, Арк.15.
- 14.Там же, Ф.337, ОП.1, Спр.234, Арк.32.
- 15.Державний Архів Київської області (ДАКО), Ф.804, Оп.1, Спр.1497, Арк.163-169.
- 16.ДАКО, Ф.804, ОП.1, Спр.1604, Арк.131-132.
- 17.ДАКО, Ф.804, Оп.1, Спр.1670, Арк.10.
- 18.Там же, Ф.804, Оп.1, Спр.2041, Арк.10, 225.
- 19.Там же, Ф.804, Оп.1, Спр.2217, Арк.87.

М.Варшавская
 Национальний музей історії України

ДРЕВНЕЙШИЕ ИУДЕЙСКИЕ СЕКТЫ: САДДУКЕИ, ЕССЕИ И ФАРИСЕИ

История человечества преподнесла нам великое множество религий. Во всем этом многообразии прослеживается единое стремление - желание ощутить связь с божественным, священным. Мир религий оставил и свои "белые пятна". Не составляет исключение одна из трех главных религий мира - иудаизм. Понятие иудаизм отсылает нас к еврейскому народу, и не случайно.

Рождение этого народа, его история, взлеты и падения - вот что важно и существенно в нем. Чтобы понять, что такое иудаизм, необходимо ответить, что такое в иудаизме иудейство, еврейство и почему здесь так важна национальная тема. Как получилось, что национальное приобрело универсальный размах? Центральная идея иудаизма- идея избранности.

Кто избирает? Бог. Из кого избирает Бог? Из всего человечества. Кого? Евреев. Избирает для чего? С какой целью? Для